

KSL-standard

Versjon 5
Oktober 2009
Bokmål

Veileder

6 Drøvtyggere

Veiledning til sjekklista

6.1 Sporbarhet

6.1.1 Korrekt merking av dyra sammen med dokumentasjon på kjøp og salg, er en forutsening for å kunne spore en eventuell smitte. Merking av dyra sikrer at eier og røkter kjenner identiteten til dyra. Dyra må være merket i henhold til forskriften for å kunne leveres til slakteri.

6.1.2 **Storfe:** Rapporteringene gjøres via medlemskap i en av husdyrkontrollene, eller direkte til Husdyrregisteret hos Mattilsynet for de som ikke er medlem i husdyrkontroll. Rapporteringene skal være på individnivå og skje innen sju dager etter at den rapportpliktige hendelsen har funnet sted. Dyreholder er ansvarlig for å rapportere når nyfødte storfe merkes første gang og ved overføringer inn og ut av dyreholdet (ved kjøp, salg, levering til slakt, import, eksport eller andre årsaker).

Småfe: Rapporteringene gjøres direkte til Husdyrregisteret hos Mattilsynet og skal være på buskapsnivå. Dyreholder plikter å rapportere generelle opplysninger om dyreholdet (eier, kontaktperson, adresse, driftsform) og antall dyr i besetningen på telledato 1. januar hvert år. Antall dyr og dato for telling skal rapporteres innen 30 dager etter fristen for telling. For produsenter som søker om produksjonstilskudd for småfe, dekkes rapporteringen normalt gjennom denne søknaden.

Husdyrregisteret hos Mattilsynet: <http://www.mattilsynet.no/skjema/dyr/husdyrregisteret>

6.1.3 Det skal føres dyreholdjournal. De som er medlem i en husdyrkontroll oppfylder kravene til dette gjennom føringene i kontrollen. De som ikke er medlem skal føre en journal som inneholder de opplysninger som forskriften krever. Hjelpemiddel til å føre dyreholdjournal kan være «Noteringsbok for sauehald» og «Noteringsbok for Ammekyr». Dyreholdjournalen skal arkiveres i minst ti år.

Lover og forskrifter:

- ✓ *Forskrift om merking, registrering og rapportering av dyr*
- ✓ *Forskrift om merking, registrering og rapportering av småfe*
- ✓ *Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer*

6.2 Smitteforebygging

6.2.1 Det er viktig å legge opp til gode rutiner for å hindre overføring av smittestoffer til eller fra besetningen. Smitterisiko knyttet til besøkende i husdyrholdet skal vurderes. Smitteforebyggende tiltak ved innkjøp av dyr i besetningen må vurderes i hvert enkelt tilfelle og i samråd med veterinær. Helsestatus for dyrene i den besetningen som det kjøpes dyr fra bør være kjent. Det skal være egnet plass som sikrer at inn- og utlasting av dyr kan foregå på en dyrevernmessig og smittemessig sikker måte. Ved utgang fra husdyrrom skal det være muligheter til å foreta håndvask og rengjøring av støvler, overtrekkstøy og utstyr.

Storfe: Inngangspartiet til husdyrrom skal være utstyrt med smittesluse for å motvirke smitteoverføring og sikre god hygiene. Med smittesluse for persontrafikk til og fra husdyrrom menes organisering av persontrafikk slik at smittestoffer så langt det er praktisk mulig ikke bringes med inn eller ut av besetningen. Det skal ved inngang til husdyrrom være et tydelig skille mellom husdyrrom/husdyrsone og øvrig sone på garden. Det skal være skifte mellom yttertøy og fottøy som brukes utenfor husdyrrommet/husdyrsonen og besetningens overtrekkstøy og fottøy som brukes innenfor husdyrrommet/husdyrsonen. Her skal det også være mulighet for vask med varmt og kaldt vann.

Småfe: Det skal etableres hensiktsmessig smittebeskyttelse. For geit anbefales det at en følger veiledningen i «Fris-kere geiter»-prosjektet. Med hensiktsmessig smittebeskyttelse menes systematiske tiltak i dyreholdet for å hindre innslep og spredning av smittestoff for smittsomme dyresjukdommer. Personell som har direkte kontakt med dyra skal ha tilgang til et egnet sted med mulighet for å skifte klær, vaske seg og rengjøre utstyr. Dyr som tas inn i besetningen bør ha en helsestatus minst på samme nivå som de opprinnelige dyra i besetningen.

6.2.2 Kravet om at personer som har vært i kontakt med husdyrhold i utlandet ikke skal ha adgang til husdyrrom før det har gått 48 timer, er et krav som husdyrnæringa selv har definert. Ved utbrudd av husdyrsjukdommer i utlandet, må en forholde seg til de regelendringer dette medfører. Når det gjelder kontakt med husdyr i utlandet forstås også deltagelse på ulike landbruksarrangementer som utstillinger, dyrskuer og andre samlinger med levende dyr. I den grad det er praktisk mulig, skal en sørge for at personer som har vært i kontakt med dyrehold i utlandet ikke har kontakt med dyr på beite før det har gått minst 48 timer. Dette er et KSL-krav og bygger ikke på lov eller forskrift.

- 6.2.3 Kontaktbesetninger er for eksempel besetninger dyra beiter sammen med, transporteres sammen med eller har kontakt med i felles samleleve.
- 6.2.4 Det skal noteres navn på selger og dyretransportør og dato for forflytning. For storfe anbefales at en benytter skjema «Attest ved omsetting av storfe» fra Helsetjenesten for storfe, som kan fås fra Helsetjenesten. For småfe skal dokumentasjon være i henhold til regelverket for kjøp, salg og leie av sau og geit. Helsetjenesten/Mattilsynet har informasjon.
- 6.2.5/ KOORIMP*) skal kontaktes for varsling, samt for å få oversikt over krav til undersøkelser, tiltak og dokumentasjon, tlf. 22 09 23 18 eller e-post: koorimp@animalia.no. Manglende dokumentasjon kan medføre KSL-trekk fra varemottaker på produkter fra garden, uavhengig av dyreart. Hensikten med tilleggskrav fra KOORIMP er å innhente kunnskap om dyrene som skal importeres og besetningen disse kommer fra, slik at man kan redusere risikoen for å innføre smitte. Tilleggskravene gjelder forhold som ikke er tilstrekkelig dekket av de offentlige kravene og hvor det er kjent forekomst av smittestoff i husdyrpopulasjonen i eksportlandet eller hvor utbredelse og forekomst er usikker. Dette er et KSL-krav og bygger ikke på lov eller forskrift.
- 6.2.7 Ved overtakelse eller kjøp i Norge av dyr som er innført fra utlandet skal det kunne fremlegges dokumentasjon for at KOORIMPs tilleggskrav er oppfylt i forbindelse med innførselen. Krav til dokumentasjon er en skriftlig bekreftelse fra KOORIMP om at KOORIMPs tilleggskrav er oppfylt i forbindelse med innførselen. Kontakt KOORIMP (tlf. 22 09 23 18 eller e-post: koorimp@animalia.no) dersom det er spørsmål. Manglende dokumentasjon kan medføre KSL-trekk fra varemottaker på produkter fra garden, uavhengig av dyreart. Dette er et KSL-krav og bygger ikke på lov eller forskrift.

* KOORIMP er den norske husdyrnæringas eget organ for smittebeskyttelse ved import. Husdyrnæringa har opprettet KOORIMP for å sikre den norske husdyrhelsen etter at myndighetenes mulighet for å stille helsekrav ved import ble begrenset av EØS-avtalen.

Lover og forskrifter:

- ✓ Matloven
- ✓ Lov om dyrevern
- ✓ Forskrift om hold av storfe
- ✓ Forskrift om velferd for småfe
- ✓ Forskrift om merking, registrering og rapportering av dyr
- ✓ Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer

6.3 Helse og medisinbruk

Det skal legges vekt på forebyggende tiltak, slik at risiko for sykdom blir minst mulig. Sjuke dyr skal gis nødvendig stell, behandles eller avlives. Anbefalte avlivingsmetoder skal benyttes. Dette kravet er ikke tatt inn i sjekklista, da det er en selvfølge at det til en hver tid er oppfylt.

- 6.3.1 Produsent og veterinær skal skrive under (kvittere) på at «KSL-medisinstandard» er kjent og følges ved behandling i besetningen. Dette er et KSL-krav og bygger ikke på lov eller forskrift.
- 6.3.2 Bruk av reseptpliktige legemidler skal kun baseres på diagnose stilt av veterinær. Merking av medisinbehandla dyr (individ eller bunge) skal være slik at det kommer klart fram for alle som steller dyra, hvilke individer som er behandlet og hvilken tilbakeholdelsesfrist som gjelder for mjølk og/eller kjøtt fra disse. Mjølkekyr/geiter må merkes også etter at frist for levering av mjølk er passert dersom det fortsatt er tilbakeholdelsesfrist for slaktet. Blankettene «Tilbakeholdelse av mjølk og kjøtt» fra veterinær oppbevares i husdyrpermen i ett år.
- 6.3.3 Medisiner skal oppbevares på en sikker plass slik at verken dyr eller uvedkommende skal kunne komme i kontakt med medisinen.
- 6.3.4 Diagnose, dato, type og mengde av medisin/preparat/parasittmiddel skal føres på Helsekort og arkiveres i minst ti år. Dette gjelder også ved egenbehandling.

6.3.5 Følgende skal arkiveres:

- Rapport fra veterinær som har foretatt obduksjonen og fra Mattilsynet.
- Analyseresultater fra laboratorier.

Dette er en kombinasjon av forskriftskrav og KSL-krav

Lover og forskrifter:

- ✓ *Matloven*
- ✓ *Lov om dyrevern*
- ✓ *Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer*
- ✓ *Lov om rekvirering og utlevering av legemidler fra apotek*
- ✓ *Forskrift om overvåkning av og kontroll med forekomst av salmonella hos levende dyr*
- ✓ *Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer*
- ✓ *Kjemikalieforskriften*
- ✓ *Forskrift om velferd for produksjonsdyr*

6.4 Kadaverhåndtering

6.4.1 Varsling om døde dyr er nødvendig fordi det skal taes ut prøver av dyret. Dette er et krav i forbindelse med overvåking av skrapesjuka og kugalskap.

6.4.2 Døde dyr representerer en fare for smittespredning og forurensning. Midlertidig oppbevaring fram til kadaverhenting skal foregå slik at det ikke fører til forurensning eller at åtseldyr kommer til kadavrene.

6.4.3 I følge Biproduktforskriften er det generelt ikke tillatt å grave ned kadaver, men forskriftens § 7 gir unntak for «fjerntliggende områder». Da tillates nedgraving etter melding til, og anvisning fra Mattilsynet.

6.4.4 Kvittering for levert kadaver må om nødvendig etterspørres. Kvitteringen oppbevares i ett år. Dette er en kombinasjon av forskriftskrav og KSL-krav.

Lover og forskrifter:

- ✓ *Matloven*
- ✓ *Forurensningsloven*
- ✓ *Forskrift om forebygging av, kontroll med og utryddelse av overførbare spongiforme encefalopatier (TSE)*
- ✓ *Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer*
- ✓ *Biproduktforskriften*

6.5 Fôr og drikke

Dyra skal ha tilgang på tilstrekkelige mengder drikkevann av akseptabel kvalitet. Fôr og fôring skal fremme god helse og velferd. Dette kravet er ikke tatt inn i sjekklista, da det er en selvfølge at det til en hver tid er oppfylt.

Det er et krav om at det ikke skal benyttes fôr som inneholder genmodifiserte organismer (GMO). Dette kravet er fôrleverandørene ansvarlig for, og det er derfor ikke tatt inn i sjekklista. Kravet bygger på en omforent holdning i norsk landbruk om ikke å benytte genmodifiserte organismer. Dette er et KSL-krav og bygger ikke på lov eller forskrift.

6.5.1 Fôrprøvene lagres så lenge de kan ha betydning for produksjonsresultat og produktkvalitet. Prøvene kan være av betydning ved en eventuell reklamasjonssak. Dersom en velger å la fôrleverandør oppbevare fôrprøvene, er det ikke krav om at en samtidig skal oppbevare fôrprøver på garden. Dokumentasjonen skal inneholde: Dato for leveranse og transportør (når dette ikke er bonden) og varedeklarasjon/førseddel. Regnskapsbilag er tilstrekkelig dokumentasjon av dato for leveranse og transportør. Varedeklarasjon/førseddel arkiveres så lenge fôrprøven lagres. Dette er en kombinasjon av forskriftskrav og KSL-krav.

6.5.2 Alle ledd i produksjonen skal ha et kvalitetssystem. De som kjøper grovfôr skal kreve at selger kan dokumentere at produksjonen er i henhold til KSL-standard. Dette er et KSL-krav og bygger ikke på lov eller forskrift.

6.5.3 Det skal finnes rutiner for å sikre at det ikke blir overført smitte til fôret. For eksempel kan fugler, mus og rotter være bærere av salmonella.

6.5.4 Det skal dokumenteres hvem de alternative fôrmidlene kommer fra, hva som er kjøpt og når det er brukt. Alternative fôrmidler kan være brød, sjokolade, myse, mask ol

Lover og forskrifter:

- ✓ *Matloven*
- ✓ *Lov om dyrevern*
- ✓ *Forskrift om hold av storfe*
- ✓ *Forskrift om velferd for småfe*
- ✓ *Fôrhygieneforskriften*
- ✓ *Forskrift om velferd for produksjonsdyr*

6.6 Oppstalling, stell og renhold av dyr

Det skal sikres god dyrevelferd ved tilfredsstillende stell og oppstalling av dyra. Dette kravet er ikke tatt inn i sjekklista, da det er en selvfølge at det til en hver tid er oppfylt.

- 6.6.1 Rene dyr er en grunnleggende forutsetning for god dyrevelferd. Rene dyr er et samspill mellom fjøsmiljø, føring, stell og røtter. Dersom dyra er skitne er det viktig å finne hva som er årsakene og deretter sette iverk tiltak som bedrer forholdene.
- 6.6.2 God klauvpleie og klauvhelse er viktig for dyrenes velferd og produksjon.
- 6.6.3 Rene dyr er en forutsetning for å kunne gjennomføre en hygienisk slakteprosess.
- 6.6.4 Temperatur og luftfuktighet skal reguleres etter dyrenes behov. Gasser i uheldige konsentrasjoner skal ikke komme inn i eller oppstå i rom hvor det er dyr. Fôr og dårlig fjøsmiljø kan gi smaksfeil på mjølka.
- 6.6.5 **Storfe:** Alle driftsbygninger hvor det holdes flere enn 30 storfe skal ha et tilfredsstillende system for varsling av brann.
- Småfe:** Kravet om brannvarslingsanlegg gjelder småfehold med 30 vinterfødrede dyr eller mer. «30 vinterfødrede dyr» skal leses som 30 dyr som er ett år gamle eller mer pr. 1. januar. Deres avkom som er yngre enn ett år og ment til rekruttering i buskapen, blir ikke regnet med. Kravet gjelder ikke når brannalarm er åpenbart unødvendig.
- 6.6.6 Det skal være brannslanger eller et tilstrekkelig antall håndslukkeapparater i alle bygninger med husdyr. Brannslukkestyret skal kontrolleres regelmessig.
- Småfe:** Krav om brannslukkestyr gjelder ikke når det er åpenbart unødvendig.
- 6.6.7 Eier eller annen med ansvar for dyrene skal sørge for at det gjennomføres faglig kontroll av elektrisk anlegg minimum hvert 3. år.

Lover og forskrifter:

- ✓ *Matloven*
- ✓ *Lov om dyrevern*
- ✓ *Forskrift om hold av storfe*
- ✓ *Forskrift om velferd for småfe*
- ✓ *Forskrift om velferd for produksjonsdyr*

6.7 Renhold og hygiene i fjøs, fôr- og lagerrom

- 6.7.1 Husdyrrom skal rengjøres regelmessig.
- 6.7.2 Fôrrester kan tiltrekke seg skadedyr. Dersom det er uryddig gjør dette renholdet vanskeligere. Dette er et KSL-krav og bygger ikke på lov eller forskrift.
- 6.7.3 Det skal dokumenteres dato og hvilke desinfeksjonsmiddel dersom dette er brukt. Dette er en kombinasjon av forskriftskrav og KSL-krav

Lover og forskrifter:

- ✓ *Forskrift om hold av storfe*
- ✓ *Forskrift om velferd for småfe*
- ✓ *Forskrift om velferd for produksjonsdyr*

6.8 Dyr på beite

6.8.1 **Storfe:** Det er et krav i forskriften at storfe som går ute skal ha daglig tilsyn.

Småfe: Det er et krav i forskriften at småfe skal ha ukentlig tilsyn på utmarksbeite.

Dette er minimumskrav og gjelder når det ikke er spesielle forhold som tilsier oftere tilsyn. Eier, eller annen med ansvar for dyrene, skal sikre at dyra får tilsyn etter behov.

6.8.2/ Ved søknad om «Tilskudd til dyr på beite» skal en kunne sannsynliggjøre at dyra har gått på beite de antall uker som 6.8.3 er ført opp i søknaden.

Lover og forskrifter:

✓ *Lov om dyrevern*

✓ *Forskrift om hold av storfe*

✓ *Forskrift om velferd for småfe*

✓ *Forskrift om produksjonstilskudd i jordbruket*

✓ *Forskrift om velferd for produksjonsdyr*

6.9 Varemottakerkrav

6.9.1 Dersom en har spesielle krav fra sin varemottaker, skal disse følges. Dette kan være krav som gjelder spesielle kvaliteteter eller produkttyper. Dette er et KSL-krav og bygger ikke på lov eller forskrift.

Kvalitet gjennom hele matkjeden

Kvalitetssystem i landbruket (KSL) skal sikre at matproduksjonen på norske gårdsbruk følger kvalitetskrav fastsatt av myndighetene, næringsmiddelindustrien og landbruket selv. Kravene er fastsatt i KSL-standarder for de ulike produksjoner, og gjennom KSL dokumenterer produsentene at de følger denne standarden.

KSL er fundamentet i arbeidet til stiftelsen KSL Matmerk, som har som formål å skape preferanse for norskprodusert mat. Det skal skje gjennom arbeid med kvalitetsstyring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og norsk opprinnelse overfor matprodusenter, handel og forbrukere.

KSL Matmerk eier og administrerer den nye merkeordningen Nyt Norge. Merket viser at produktet er basert på norske råvarer og produsert i Norge. Merket skal også synliggjøre de kvalitetene som er knyttet til norsk landbruk og norsk matproduksjon. KSL er det grunnleggende kvalitetssystemet i denne merkeordningen. Det stilles i tillegg krav om kvalitetssystem i resten av verdikjeden.

KSL Matmerk eier også merkeordningen Spesialitet, og forvalter på vegne av Landbruks- og matdepartementet og Mattilsynet merkeordningen Beskyttede betegnelser.

Spesialitetmerket går god for norskproduserte matprodukter med spesielle kvaliteter. Ordningen omfatter både nyvinninger og mer etablerte produkter, ofte med lokal eller regional tilknytning. Spesialitetmerket skal hjelpe forbrukerne frem til ekte matopplevelser.

Beskyttede betegnelser er en offentlig merkeordning som gir mulighet til å lovbeskytte produktbetegnelser på næringsmidler som har en spesiell geografisk opprinnelse, tradisjon eller særpreg.

KSL Matmerk har for øvrig ansvar for markedsføringen av økologisk mat i Norge. I tillegg forvalter KSL Matmerk kompetansemidlene i landbruket (KIL-ordningen).

KSL Matmerk

Besøksadresse:
Tollbugt. 32
Oslo

Postadresse:
Postboks 487 Sentrum
0105 Oslo

Tlf.: 24 14 83 00

E-post:
ksl@kslmatmerk.no

www.kslmatmerk.no

Layout: Faktotum Informasjon
Trykk: Nr1 Arktrykk
Foto forside: Håvard Simonsen

